

Ігор Дмитрович ГАВРИЛЮК*(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)*

ТИПОВІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ПОЄДНАНИХ З ОТРИМАННЯМ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

У статті наголошено, що корупційним злочинам, поєднаним з отриманням неправомірної вигоди, властиві як типові способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування, так і злочинні технології. Виокремлено й охарактеризовано такі типові способи корупційних злочинів, поєднаних з отриманням неправомірної вигоди: 1) способи підготовки: формування зв'язків (створення й підтримка довірчих стосунків із посадовими особами, які можуть сприяти реалізації корупційної схеми); підготовка документів (фальсифікація або виготовлення фіктивних договорів, актів, звітів, необхідних для прикриття майбутніх злочинних дій); виявлення вразливостей у потенційних жертв злочину (аналіз фінансового чи правового становища потенційних жертв для подальшого використання цих обставин у корупційних схемах); планування схеми (розроблення механізму дій, включаючи залучення посередників, визначення каналів передачі вигоди або способів законного прикриття); 2) способи безпосереднього вчинення: використання службового становища (блокування законних процесів, затягування видачі дозволів, створення бюрократичних перешкод або забезпечення неофіційних преференцій); психологічний тиск (маніпуляції, шантаж, натяки на можливі проблеми, які змушують жертву погоджуватися на умови злочинця); маскування під законні дії (використання фіктивних договорів, «благодійних внесків», фіктивного працевлаштування або фальшивих угод); використання посередників (залучення третіх осіб для ускладнення ідентифікації злочинців і документування злочинів); використання схеми «корупційна рента» (систематичне отримання вигоди у вигляді тарифів, відсотків або щомісячної плати за отримання послуг чи уникнення перешкод); 3) способи приховування: фальсифікація обліку та звітності (внесення змін до документів, які приховують факт отримання неправомірної вигоди); знищення слідів (знищення документів або матеріальних доказів, які можуть свідчити про злочинну діяльність); переміщення осіб, залучених до злочину, на інші посади чи робочі місця; інсценування законності (підписання актів здачі-прийняття послуг або виконаних робіт, які фактично не були надані); службове підроблення (створення фіктивних документів, які приховують інші злочини (наприклад, зловживання службовим становищем або хабарництвом)).

Ключові слова: криміналістична характеристика, корупція, корупційні злочини, отримання неправомірної вигоди, типові способи, способи

підготовки, способи безпосереднього вчинення, способи приховування, злочинні технології.

Постановка проблеми. Не менш важливим у структурі криміналістичної характеристики корупційних злочинів, поєднаних з отриманням неправомірної вигоди, є такий елемент як типові способи. В криміналістичній науці панує думка, що спосіб учинення кримінального правопорушення є «почерком злочинця»¹. З огляду на що зустрічаються позиції, відповідно до яких типові способи кримінальних правопорушень є центральним елементом криміналістичної характеристики².

Спосіб учинення кримінального правопорушення є складною та міждисциплінарною категорією. Це обумовлено тим, що вказана категорія є предметом дослідження багатьох, хоча й споріднених, але різних наук: кримінального права, кримінології, криміналістики, юридична психологія тощо. Водночас «криміналістичне розуміння способу не адекватно ні кримінально-правовому, ні кримінально-процесуальному значенню. Криміналістика розглядає спосіб вчинення злочину як складне явище дійсності на основі пізнання закономірностей його формування, причин і форм його повторюваності для розробки прийомів і методів виявлення, збирання та дослідження доказів у кримінальній справі. Криміналістичне значення способу вчинення злочину визначається специфікою виникнення доказів у процесі відображення події злочину в зовнішньому середовищі. Аналізуючи певний спосіб вчинення злочину можна висунути версії, де і які сліди можуть бути залишені, а виявивши сліди злочину можна припустити, яким способом його вчинено»³.

Відповідно, спосіб учинення кримінального правопорушення дає можливість не тільки сформулювати уявлення про механізм кримінальної протиправної діяльності, а правильно кваліфікувати вчинене діяння, визначити обсяг і зміст обставин, які підлягають з'ясуванню та доказуванню в конкретному кримінальному провадженні, окреслити напрями розслідування та обрати методи та засоби техніко-криміналістичного й тактичного забезпечення досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення.

Питання криміналістичних методик і організації досудового розслідування різних видів злочинів, включаючи корупційні, були висвітлені багатьма науковцями (у працях В. П. Бахіна, П. Д. Біленчука, Д. А. Бондаренка, В. К. Весельського, А. Ф. Волобуєва, О. О. Дудорова, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, А. В. Курмана, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, В. О. Маляррової, Я. Є. Мишкова, О. В. Одерія, І. В. Пирога, О. В. Пчеліної,

¹ Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 69.

² Гора І. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон і життя*. 2012. № 9. С. 36.

³ Там само. С. 38.

О. І. Ромців, М. В. Салтевського, А. В. Старушкевича, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, А. В. Шевчишена, В. Ю. Шепітька, В. М. Шевчука, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура тощо). Але, незважаючи на їхній вклад, багато проблем методики розслідування корупційних злочинів, пов'язаних з отриманням неправомірної вигоди, залишаються невирішеними. Зокрема, не сформована криміналістична характеристика такого різновиду корупційних злочинів як тих, що поєднані з отриманням неправомірної вигоди.

Метою представленого дослідження є виокремлення типових способів корупційних злочинів, поєднаних з отриманням неправомірної вигоди.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб виокремити й охарактеризувати типові способи корупційних злочинів, поєднаних з отриманням неправомірної вигоди, передусім слід з'ясувати, з яких елементів вони складаються. Адже в криміналістичній науці сформувалися різні підходи як до трактування, так і визначення структури способів кримінального правопорушення.

Приміром, як зазначає Ю. П. Ціпотан, спосіб учинення злочину є «образом злочинця, що виражається у певній системі операцій і прийомів». При цьому науковець підкреслює, що це поняття є збірним, оскільки його структура містить «спосіб готування до злочинного діяння, способи його вчинення і способи приховування (маскування)»¹. У цілому з указаною позицією варто погодитися, адже спосіб учинення, дійсно, за своєю суттю є сукупністю поведінкових актів, які спрямовані на забезпечення досягнення кримінального протиправного задуму та водночас указують на наявність спеціальних зв'язків, навиків у особи злочинця. При цьому сукупність указаних актів варіюється залежно від етапу вчинення кримінального правопорушення – підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. Крім того, слід підкреслити, що не для кожного кримінального правопорушення характерним є повноструктурність способу вчинення.

Окремо варто наголосити, що не доречно типові способи вчинення кримінального правопорушення зводити виключно до окремих поведінкових актів чи їх сукупності в межах учинення поодинокого протиправного діяння. Досить часто окреме кримінальне правопорушення є способом учинення цілої кримінальної протиправної схеми. У такому разі мова йде не про злочинні технології. Як слушно вказує з цього приводу О. В. Пчеліна, «зміст способів злочинів у сфері службової діяльності дещо виходить за межі криміналістичного розуміння, оскільки для підготовки та приховування основного злочину в згаданій сфері нерідко потрібно вчинити декілька йому підпорядкованих. Тому способи вчинення злочинів у сфері службової діяльності зазвичай поряд з криміналістичним мають самостійне кримінально-правове значення, адже потребують окремої

¹ Ціпотан Ю. П. Особливості криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених суддями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 303. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.46>

кваліфікації. Тобто йдеться про сукупність (комплекс) способів або, як її ще іменують у криміналістичній літературі, технологічну (злочинну) операцію, технологію злочинної діяльності тощо»¹.

Аналіз слідчої та судової практики у кримінальних провадженнях про корупційні злочини загалом і пов'язаних із отриманням неправомірної вигоди зокрема демонструє, що вказаній категорії кримінальних правопорушень властиві як типові способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування, так і злочинні технології. Зокрема, корупційні злочини, поєднані з отриманням неправомірної вигоди у злочинній схемі є насамперед предикатним (додатковим) кримінальних правопорушенням, за допомогою якого вдається реалізувати злочинний задум основного кримінального правопорушення шляхом створення сприятливих для цього умов і водночас замаскувати злочинну діяльність і, за необхідності, організувати протидію розслідуванню.

Іншими словами, корупційні злочини, серед іншого поєднані з отриманням неправомірної вигоди, є інструментом, використання якого дає можливість злочинцю досягти основну мету злочинної діяльності. Наприклад, мова йде про такі корупційні схеми: корупційні злочини, пов'язані з незаконним оберненням чужого майна на свою користь чи користь інших осіб; корупційне зловживання владою чи службовим становищем; давання й одержання неправомірної вигоди; незаконне збагачення та злочини, пов'язані з корупцією; злочини «за зв'язком проваджень»; суміжні з корупційними злочини у сфері службової діяльності².

Своєю чергою, Ю. В. Орлов та Л. В. Дундич пропонують виділяти такі види корупційних схем: 1) залежно від масштабу відтворення: загальнодержавні та міждержавні; галузеві; міжгалузеві; місцеві (регіональні); локальні (в окремії установі, органі, підрозділі); 2) за сферою функціонування: політично-корупційні схеми (логролінг, міжфракційний транзитивізм тощо); корупційні схеми у сфері управління державним і комунальним майном (майновими комплексами), майновими правами та фінансами; корупційні схеми у сфері державного регулювання раціонального природокористування та іншої контролюючої діяльності; у сфері правоохоронної та судової діяльності тощо; 3) за тривалістю існування: довгострокові (постійні); короткострокові; разові³. При цьому науковці підкреслюють, що корупційні схеми здебільшого мають довготривалий характер, незалежно від персонального складу їх учасників. Водночас визнається існування короткострокових або одноразових схем, які

¹ Пчеліна О. В. Поняття та характеристика злочинних технологій у сфері службової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 2 (82). С. 291.

² Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

³ Орлов Ю. В., Дундич Л. В. Корупційна схема: поняття, ознаки, види. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 105–106.

зберігають ознаки системності та інституційного характеру¹.

З вищенаведеного помітно, що корупційні злочини, поєднані з отриманням неправомірної вигоди, відіграють роль предикатного злочину під час реалізації злочинної діяльності, спрямованої на привласнення державного майна, легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, контрабанду, торгівлю людьми чи наркотичними засобами/психотропними речовинами, незаконну видачу дозволів/ліцензій тощо. При цьому корупційні злочини у названих злочинних схемах не є кінцевою метою, а тільки інструментом для досягнення іншої, часто більш масштабної та небезпечної, злочинної мети. Більше за все, використання такого інструменту створює сприятливі умови для досягнення/реалізації основного злочинного задуму шляхом усунення, приміром, бюрократичних, юридичних чи фізичних перешкод, які могли б завадити здійсненню основного злочину; отримання інсайдерської інформації тощо. Крім того, завдяки вчиненню корупційних злочинів, поєднаних із отриманням неправомірної вигоди, злочинцям вдається маскувати свою злочинну діяльність шляхом імітації її законності, фальсифікації документації й т. п. Окремо варто акцентувати, що невід'ємним елементом великої кількості досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, особливо в рамках злочинних технологій, є вчинення дій/комплексу дій з протидії їх розслідуванню. Насамперед мова йде про вступ у зговір з співробітниками правоохоронних і контролюючих органів, їх підкуп задля отримання інформації про хід досудового розслідування, знищення доказової інформації, здійснення впливу на свідків та/чи потерпілих у кримінальному провадженні тощо.

Утім, у разі вчинення технології збагачення у сфері службової діяльності, корупційний злочин, поєднаний із отриманням неправомірної вигоди, буде основним злочином. У вказаній злочинній схемі допоміжними злочинами, як зазначає О. В. Пчеліна, «можуть бути зловживання владою або службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу; службове підроблення; службова недбалість; незаконне переправлення осіб через державний кордон країни; втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби; розголошення комерційної або банківської таємниць; порушення права на отримання освіти тощо»².

Водночас корупційним злочинам, поєднаним з отриманням неправомірної вигоди, незалежно від того, чи вони є поодинокими злочинами чи елементами злочинних схем, властиві типові способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. При цьому в кожному конкретному механізмі вчинення досліджуваного різновиду злочинів може бути як повноструктурний, так і неповноструктурний спосіб

¹ Там само. С. 106.

² Пчеліна О. В. Поняття та характеристика злочинних технологій у сфері службової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 2 (82). С. 294.

учинення. З огляду на що, як підкреслює О. В. Пчеліна, встановлення способу вчинення кримінального правопорушення «є обов'язковим для повного відтворення обстановки вчинення злочину та з'ясування всіх обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні»¹.

Способи підготовки вказують, що злочинна діяльність є цілеспрямованою й особа злочинця вживає заходів із створення умов, сприятливих для досягнення злочинного задуму, а саме – отримання/надання неправомірної вигоди та, за можливості, з маскування протиправності своїх діянь. Типовими способами підготовки до вчинення корупційних злочинів, поєднаних із отриманням неправомірної вигоди, є: визначення категорії осіб, по відношенню до яких будуть вчинятися злочинні діяння; створення передумов, які схилять жертву до давання/отримання неправомірної вигоди; визначення виду та розміру неправомірної вигоди; вступ у зговір з особами, які володіють службовими повноваженнями та/чи іншими посадовими можливостями, задля схилення особи до давання/отримання неправомірної вигоди, приховування факту вчинення корупційного злочину, уникнення притягнення до кримінальної відповідальності тощо; фальсифікація документів та іншої інформації.

Способи безпосереднього вчинення варіюються залежно від конкретного різновиду корупційного злочину, поєднаного з отриманням неправомірної вигоди, його характеру (є поодиноким злочином чи елементом злочинної схеми), а також від їх епізодності, зумовленої тривалістю протиправної діяльності, кількістю жертв тощо.

Досить детально й розгорнуто розкриває зміст способів безпосереднього вчинення корупційних злочинів, поєднаних із отриманням неправомірної вигоди, С. С. Чернявський. На його думку, способи безпосереднього одержання неправомірної вигоди слід ділити на такі види: з попередньою підготовкою або без попередньої підготовки; з одночасним вчиненням інших злочинів (розкрадання, фальсифікація доказів, незаконного затримання) або без цього; шляхом одержання грошей та інших матеріальних цінностей, оцінюваних у вартісному вигляді, або ж лише шляхом прийняття пропозиції чи обіцянки на їх отримання; з використанням владних службових повноважень або ж опосередкованого сприяння унаслідок свого службового становища та впливу на прийняття рішень іншими службовими особами; з допомогою посередників або без такої допомоги; з вимаганням та без вимагання; за попередньою змовою на одержання у певній формі одного предмету неправомірної вигоди від конкретної особи або систематичне одержання неправомірної вигоди у різних формах протягом певного періоду від невизначеного або ж певного кола осіб»².

¹ Пчеліна О. В. Поняття та характеристика злочинних технологій у сфері службової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 2 (82). С. 291; Пчеліна О. В. Спосіб вчинення економічного злочину як елемент предмета доказування у кримінальній справі. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 травн. 2009 р.). Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. С. 76.

² Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної

З приводу вищезазначеної наукової думки вважаємо за необхідне навести деякі уточнення. Розмежування способів безпосереднього одержання неправомірної вигоди за рівнем організованості та спланованості злочину не зовсім доречно, адже фактично мова йде про наявність етапу підготовки, а значить і способів підготовки. Останнім чиним не є складовими елементами способів безпосереднього вчинення злочину, хоча й обумовлюють останні.

Щодо виокремлення способів безпосереднього одержання неправомірної вигоди з одночасним вчиненням інших злочинів (розкрадання, фальсифікація доказів, незаконне затримання) або без цього, на нашу думку, цей критерій підкреслює комплексний характер деяких корупційних схем. Часто неправомірна вигода (або як її в побуті називають «хабар») є не самоцілью, а засобом для приховування або забезпечення інших, іноді більш тяжких, злочинів (наприклад, неправомірна вигода за «вирішення» питання щодо розкрадання бюджетних коштів або фальсифікації результатів перевірки). Виділення таких способів безпосереднього отримання неправомірної вигоди як шляхом одержання грошей та інших матеріальних цінностей, оцінюваних у вартісному вигляді, або ж лише шляхом прийняття пропозиції чи обіцянки на їх отримання, фактично базується на розрізненні форми неправомірної вигоди та стадії вчинення злочину. Зокрема, неправомірна вигода може бути передана готівкою, через банківські перекази, у вигляді цінних паперів, нерухомості, коштовностей, послуг (ремонт, відпочинок). Важливо, що злочин вважається вчиненим не лише у момент фактичної передачі, а й при отриманні обіцянки або пропозиції, що, своєю чергою, є ключовим для документування корупційних злочинів, поєднаних з отриманням неправомірної вигоди.

Окремо варто вказати, що корупційні злочини характеризуються високим рівнем латентності, що безпосередньо впливає й на вибір конкретних способів їх учинення і пов'язаних з ними способів приховування¹. Зокрема, мова йде про те, що вчинення досліджуваної категорії злочинів відбувається в умовах «взаємної зацікавленості сторін», коли особа, яка дає неправомірну вигоду, прагне водночас уникнути відповідальності й отримати бажану послугу/пільгу, а особа, яка отримує неправомірну вигоду, – збагатитися, при цьому уникнути викриття та покарання.

Крім того, способи безпосереднього вчинення корупційних злочинів, поєднаних із отриманням неправомірної вигоди, обираються таким чином, щоб протиправні діяння замаскувати під законні дії. Тобто способи безпосереднього вчинення цих злочинів одразу містять в собі елементи

вигоди службовою особою: метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Ф. Вакуленко, О. М. Толочко та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 18–19.

¹ Кікалішвілі М. В. Латентність як риса корупційної злочинності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 194. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.30>.

маскування та одночасно є способами приховування, які реалізуються на стадії безпосереднього вчинення злочину. Як відомо, корупційні операції часто маскуються під легальні угоди, фінансові операції або управлінські рішення. Неправомірна вигода може передаватися через посередників, офшорні рахунки, фіктивні договори про надання послуг чи купівлю-продаж майна, що значно ускладнює їх виявлення без глибокого аналізу та оперативного втручання.

Ще однією особливістю способів безпосереднього вчинення корупційних злочинів, поєднаних із отриманням неправомірної вигоди, є те, що такі діяння вчиняються з використанням службового становища та зв'язків. Особи злочинців, котрі вчиняють корупційні злочини, зазвичай обіймають посади, що надають їм певні владні повноваження та зв'язки. Це, своєю чергою, дозволяє їм впливати на потенційних свідків, експертів, а також отримувати інформацію про можливе розслідування, щоб заздалегідь підготувати заходи протидії. Більше за все, потенційні потерпілі або свідки часто перебувають під психологічним тиском або залякуванням з боку корупціонерів, що змушує їх мовчати. Страх помсти, втрати роботи чи бізнесу є сильним стримуючим фактором для співпраці з правоохоронними органами.

Вищенаведені фактори в своїй сукупності обумовлюють вибір злочинцями таких способів вчинення та приховування корупційних злочинів, зокрема поєднаних з отриманням неправомірної вигоди, які максимально ускладнюють їх виявлення, документування та подальше досудове розслідування. Ба більше, злочинці прагнуть мінімізувати кількість слідів злочину, уникнути прямого контакту, забезпечити «прикриття» своєї діяльності через підкуп та зв'язки.

З урахуванням вищезазначеного пропонуємо виокремлювати такі типові способи безпосереднього вчинення корупційних злочинів, поєднаних з отриманням неправомірної вигоди: використання службового становища та зв'язків; здійснення психологічного тиску та залякування (непрямі погрози (наприклад, натяки на можливі проблеми з перевітками, закриття бізнесу, розголошення конфіденційної інформації), створення атмосфери безвиході, шантаж або використання інформації, що компрометує потенційну жертву, з метою примусу до співпраці); маскування корупційних операцій під законні дії (легальні угоди, фінансові операції, управлінські рішення й т.п.); підтримування контактів через посередників; використання схеми «корупційна рента», яка полягає в систематичному отриманні неправомірної вигоди; використання вразливого становища жертви.

Корупційним злочинам, поєднаним із отриманням неправомірної вигоди, характерне вчинення дій, спрямованих на приховування як факту вчинення корупційного злочину, так і його наслідків і особистої причетності до злочинної діяльності. При цьому варто вказати, що *способи приховування* можуть реалізовуватися на будь-якій стадії вчинення корупційного злочину, поєднаного з отриманням неправомірної вигоди, – під час підготовки,

безпосереднього вчинення або після його вчинення. Відповідно способи вчинення досліджуваної категорії злочинів можуть бути як самостійними елементами в структурі типових способів корупційних злочинів, поєднаних із отриманням неправомірної вигоди, так й інтегрованими в інші елементи, а саме способи підготовки та/чи способи безпосереднього вчинення. При цьому основними способами приховування корупційних злочинів, як цілком слушно зазначає Н. В. Кимлик, є «фальсифікація обліку й звітності; внесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; штатні переміщення; знищення матеріальних слідів злочину; підписання актів здачі-прийняття замовлених послуг без їх існування тощо. Крім того, такий злочин як службове підроблення є самим способом приховування інших злочинів у сфері службової діяльності, наприклад, зловживання владою і службовим становищем, перевищення влади і службових повноважень, хабарництво тощо»¹.

Також серед способів приховування, зокрема досліджуваної категорії злочинів, варто назвати «навмисне знищенням документації чи інших речових доказів; фальсифікацію документів; залучення корумпованих зв'язків; підкуп осіб, котрі здійснюють контроль за певною сферою діяльності; звільнення з посади або переміщення по службі; укладання нових договорів; легалізацію доходів, здобутих злочинним шляхом; ліквідацію суб'єкта господарювання; ініціювання процедури банкрутства; завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину тощо»².

Висновки. Отже, типовими способами корупційних злочинів, поєднаних з отриманням неправомірної вигоди, є такі:

1) способи підготовки: формування зв'язків (створення й підтримка довірчих стосунків із посадовими особами, які можуть сприяти реалізації корупційної схеми); підготовка документів (фальсифікація або виготовлення фіктивних договорів, актів, звітів, необхідних для прикриття майбутніх злочинних дій); виявлення вразливостей у потенційних жертв злочину (аналіз фінансового чи правового становища потенційних жертв для подальшого використання цих обставин у корупційних схемах); планування схеми (розроблення механізму дій, включаючи залучення посередників, визначення каналів передачі вигоди або способів законного прикриття);

2) способи безпосереднього вчинення: використання службового становища (блокування законних процесів, затягування видачі дозволів, створення бюрократичних перешкод або забезпечення неофіційних преференцій); психологічний тиск (маніпуляції, шантаж, натяки на можливі проблеми, які змушують жертву погоджуватися на умови злочинця); маскування під законні дії (використання фіктивних договорів,

¹ Кимлик Н. В. Злочини корупційної спрямованості: способи їх приховування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. № 3 (31). Том 11. С. 70.

² Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : монографія. Харків : ТОВ «В справі», 2017. С. 169; Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. С. 216.

«благодійних внесків», фіктивного працевлаштування або фальшивих угод); використання посередників (залучення третіх осіб для ускладнення ідентифікації злочинців і документування злочинів); використання схеми «корупційна рента» (систематичне отримання вигоди у вигляді тарифів, відсотків або щомісячної плати за отримання послуг чи уникнення перешкод);

3) способи приховування: фальсифікація обліку та звітності (внесення змін до документів, які приховують факт отримання неправомірної вигоди); знищення слідів (знищення документів або матеріальних доказів, які можуть свідчити про злочинну діяльність); переміщення осіб, залучених до злочину, на інші посади чи робочі місця; інсценування законності (підписання актів здачі-прийняття послуг або виконаних робіт, які фактично не були надані); службове підроблення (створення фіктивних документів, які приховують інші злочини (наприклад, зловживання службовим становищем або хабарництвом)).

Водночас аналіз слідчої та судової практики у кримінальних провадженнях про корупційні злочини загалом і пов'язаних із отриманням неправомірної вигоди зокрема демонструє, що вказаній категорії кримінальних правопорушень властиві як типові способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування, так і злочинні технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гора І. Поняття спосіб вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон і життя*. 2012. № 9. С. 35–38.
2. Кимлик Н. В. Злочини корупційної спрямованості: способи їх приховування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. № 3 (31). Том 11. С. 64–72.
3. Кікалішвілі М. В. Латентність як риса корупційної злочинності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 191–195. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.30>.
4. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
5. Орлов Ю. В., Дундич Л. В. Корупційна схема: поняття, ознаки, види. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 101–108.
6. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Ф. Вакуленко, О. М. Толочко та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 65 с.
7. Пчеліна О. В. Поняття та характеристика злочинних технологій у сфері службової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 2 (82). С. 290–297.

8. Пчеліна О. В. Спосіб вчинення економічного злочину як елемент предмета доказування у кримінальній справі. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 травн. 2009 р.). Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. С. 73–76.

9. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 571 с.

10. Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : монографія. Харків : ТОВ «В справі», 2017. 524 с.

11. Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 69–73.

12. Ціпотан Ю. П. Особливості криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених суддями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 300–305. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.46>.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2025

Ihor D. HAVRYLYUK,

Postgraduate Student

(*Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine*)

TYPICAL METHODS OF COMMITTING CORRUPTION CRIMES COMBINED WITH OBTAINING ILLEGAL BENEFIT

The article emphasizes that corruption-related crimes involving illicit gain are characterized by typical methods of preparation, direct commission, concealment, and criminal technologies. The following typical methods of such corruption-related crimes are identified and described: 1) preparation methods: building connections (establishing and maintaining trust with officials who can facilitate the implementation of a corruption scheme); document preparation (falsification or creation of fake contracts, acts, or reports necessary to disguise future criminal actions); identifying vulnerabilities in potential victims (analyzing the financial or legal status of potential victims to later exploit these circumstances in corruption schemes); scheme planning (developing an action mechanism, including involving intermediaries, determining benefit transfer channels or methods of legal disguise); 2) methods of direct commission: abuse of official position (blocking legal processes, delaying permits, creating bureaucratic obstacles, or providing unofficial preferences); psychological pressure (manipulation, blackmail, hints of possible problems that force the victim to agree to the perpetrator's terms); masking as legal actions (using fictitious contracts, "charitable contributions," fictitious employment, or false agreements); using

intermediaries (involving third parties to complicate the identification of perpetrators and the documentation of crimes); using the "corruption rent" scheme (systematic receipt of benefits in the form of tariffs, percentages, or monthly payments for obtaining services or avoiding obstacles); 3) methods of concealment: falsification of accounting and reporting (making changes to documents that hide the fact of illicit enrichment); destruction of evidence (destruction of documents or material evidence that may indicate criminal activity); transferring persons involved in the crime to other positions or workplaces; staging legality (signing acts of acceptance-delivery for services or completed works that were not actually provided); official forgery (creating fictitious documents that conceal other crimes, e.g., abuse of power or bribery).

Keywords: *criminalistic characteristics, corruption, corruption crimes, illicit enrichment, typical methods, methods of preparation, methods of direct commission, methods of concealment, criminal technologies.*